

gang 32

september 2017

nummer 90

Groeninga

Vriendenbulletin



STICHTING VRIENDEN VAN DE STAD GRONINGEN

COLOFON INHOUDSOPGAVE

Colofon

Redactie:

P. J. E. Bootsma
T. van der Meulen
M. L. Hintzbergen

Lay-out:

C. Weis, Groningen

Druk:

Drukkerij C. Weis

Redactieadres (a.i.):

H.W. Mesdagplein 6
9718 HR Groningen
Tel 050 5890776
meulen1@xs4all.nl

Afbeelding omslag:

Siep van den Berg,
plastiek Orionlaan
(Paddepoel).
Een bijdrage uit Groningen
aan het jaar van De Stijl
2017.
foto: Tom van der Meulen

Kopijdatum

nummer 91:
15 november 2017

Kopij aanleveren in Word,

foto's:
JPEG, Tiff of EPS

ISSN 1384-8607

Inhoudsopgave:

Tom van der Meulen

Van de voorzitter 3

Tineke Vooyo

Ontstaan van het Platform Cultureel Erfgoed Groningen 4

Pieter Bootsma

Groninger welstand na 2017 6

Tom van der Meulen

*Doeke van Duinen en Pedro Klaver:
verspilling tegengaan is het sleutelwoord
voor ruimtelijke kwaliteit* 7

Tineke Vooyo

De nieuwe erfgoednota 9

Koos Meisner

Een 'leerzaam' gesprek 12

Angeniet Rubingh

*Boeren, burgers en buitenlui,
een wandeling door de binnenstad van Groningen* 14

Tom van der Meulen

*Godert Walter –
de andere boekhandel –
vijfenzeventig jaar* 16

Activiteitenagenda 18

Oproep 18

Groningana 19





Van de voorzitter

Soms sta je wel eens te kijken. In de Atlas van de Nederlandse Taal 2017 (red. Nicolien van der Sijs) is een hoofdstuk gewijd aan toponymie, waarin de naam van de tien grootste steden in Nederland wordt verklaard: "Mogelijk houdt het [d.w.z. de oorsprong van de naam Groningen] verband met een volksverhaal waarin de mythische figuur Gruno of Grunius een nederzetting stichtte op de plek van het huidige Groningen". Een andere voorgestelde etymologie is een afleiding van groen: "[...] plaats met weelderig groen". Het verhaal van de oude Gruno deed me grijpen naar 'Bouwend Groningen', een publicatie uit 1947 van de Vereniging tot bevordering der bouwkunst. Na liefs vier maal (!) een woord vooraf (van de Commissaris der Koningin Ebels, de burgemeester Cort van der Linden, de ontwerper van het wederopbouwplan Granpré Molière, en de voorzitter van bouwkunst H. van Halewijn, het presenteren van een Eerecomité (21 namen) en een Werkcomité (14 namen)), wordt de aanloop



voldoende geacht om als volgt met de deur in huis te vallen: "Critische geschiedvorschers verbanden voorgoed den Trojaan Gruno, die, zooals het heette, Groningen in de 4e eeuw voor Christus zou hebben gesticht, naar het land der fabelen; niet echter vermochten zij aan te tonen wanneer dan wel ter plaatse van de stad zich een eerste nederzetting vormde". Hoe dan ook, Van der Sijs c.s. laten ruimte voor een vroege stichting van het Praediniusgymnasium waar na een les klassieke talen de leerlingen thuis komen met de suggestie aan hun ouders (die tot dan toe iets in de geest van 'Grn' knauwden als ze het over hun woonstee hadden) hun nederzetting naar Gruno, of, gelatiniseerd, Grunius te vernoemen. Een vroeg beschavings offensief van de jongere generatie, je weet het maar nooit. De Noordelijke samenwerking is verder te completeren met Friso als stichter van Fryslân en de Phoënicier Ballo, een verre neef van Hannibal, als graver van de Balloërkuil waarin de Drentse etten zich volgens de inmiddels als onwaar te beoordelen overlevering tot vergaderen zetten. Zo wordt de Drent van zijn historische ankers beroofd! Genoeg hierover en laat niet het misverstand ontstaan dat ik mevrouw Van der Sijs' publicaties niet waardeer, integendeel. Dit nummer bevat een interview dat een bijzonder aspect van ruimtelijke kwaliteit belicht, namelijk 'zuinig omgaan met ruimte'. Veel gemeenten werden door de

economische crisis bepaald bij hun veel te optimistische prognoses van gronduitgiften. Maar inmiddels schijnen die lessen vergeten te zijn. Organisaties hebben geen geheugen. Verder treft u de gebruikelijke bijdragen aan op het gebied van welstand- en erfgoedbeleid. Plus nog wat varia die op een of andere wijze zich in onze missie laten voegen. Speciale vermelding verdient het interview met Al-lard Steenberg en Erwin de Vries over het vijfenzeventig jarig bestaan van boekhandel Godert Walter.

Cor Slothouber heeft ons na ruim 4 jaar bestuurslidmaatschap verlaten. Een bewaker van het juridisch aspect in ons opereren in het krachtenveld van gemeente, burgers, commerciële partijen, belangenorganisaties en organisaties als de Vrienden die een algemeen nut beogen, wat dat ook moge zijn. Op Cor kon altijd een beroep worden gedaan, ook in niet-juridische zaken. Zijn suggestie het Bulletin eens wat luchtiger te maken met een rubriek als 'een donateur', naar het voorbeeld van Onze Taal, wordt in de volgende aflevering opgevolgd met een stuk over maar liefst twee donateurs! Cor, dank!





Ontstaan van het Platform Cultureel Erfgoed Groningen

In Het Vriendenbulletin nummer 60 van jaargang 2010 verscheen een artikel met de titel 'Sloop en nieuwbouw in beschermd stadsgezicht'. Hierin wordt geconstateerd dat in de historische binnenstad van Groningen veel lage, vaak karakteristieke pandjes gesloopt worden en vervangen door hogere panden. Projectontwikkelaars kochten lage pandjes op en bouwden na sloop een veel hoger pand daarvoor in de plaats. Het nieuwe pand werd vervolgens verdeeld in appartementen die werden verkocht. Dit was het geval met twee tweelaags panden met kap aan de Hoge der A, nummer 3 en 4, met eenlaags pandjes in de Visserstraat (nr. 29, 30 en 31), met Leliestraat 27 in de Hortus en eenlaagspandjes aan de Nieuweweg, in de Hortusbuurt. Het bestemmingsplan maakte deze handelwijze mogelijk.

De plannen voor de Visserstraat bracht begin 2010 bezorgde leden van Heemschut en de Vrienden van de Stad samen. Drie eenlaags pandjes zouden volgens het plan vervangen worden door een breed en hoog pand. Nog meer personen die deze ontwikkelingen betreurden raakten in gesprek over deze kwestie met als aanstichter de coördina-

tor van Monument en Materiaal. Pieter Bootsma, van de Vrienden van de Stad, benaderde bestuursleden van de Buurtvereniging het Akwartier. Ik deed mee namens Heemschut. Leden van de Stadspartij meldten zich.

We besloten ons niet aan te sluiten bij de Stadspartij en geen vereniging of stichting op te richten, maar een onafhankelijk platform: Platform cultureel erfgoed Groningen. Het Platform heeft geen statuten of huishoudelijk reglement, geen website en is geen rechtspersoon. De organisaties die zijn aangesloten bij het Platform zijn wel rechtspersonen. Ons werkgebied werd de historische binnenstad inclusief de 17de-eeuwse uitbreiding. Daarbij hoorde ook Binnenstad Oost, ook de bewonersorganisatie Binnenstad-Oost sloot zich aan bij het Platform.

Bovendien nodigden we de buurtvereniging van de Hortusbuurt uit zich aan te sluiten. Doordat het bestuur van de Hortusbuurt niet goed functioneerde, bleef het bij enkele contacten. Sinds ruim een jaar is het contact met de Hortusbuurt/Ebbingekwartier hersteld. Het streven van het Platform was een verandering van het bestem-

mingsplan voor de binnenstad, Hortusbuurt en Binnenstad Oost.

Invloed op het Collegeprogramma 2010

Na de gemeenteraadsverkiezingen van 2010 schreven we namens het Platform en de winkeliersvereniging van de Kijk in 't Jatstraat een brief aan de collegeformateur Frank de Vries (PvdA). Pieter Bootsma presenteerde ons programma aan het nieuwe college in de hal van het stadhuis op 9 april 2010. Dit werd uitgezonden door Oog-radio en -tv en tv-Noord. Ook verschenen er berichten in de Gezinsbode en het Dagblad van het Noorden.

Het resultaat: in het Collegeprogramma kwam een zin over bescherming van de cultuurhistorische waarden van de binnenstad: "Het is onze intentie om de cultuurhistorische waarden zoals beschreven in de aanwijzing van het beschermd stadsgezicht en zoals die uit archeologisch onderzoek naar voren zijn gekomen, zo goed mogelijk te verankeren in het collegeprogramma". (Collegeprogramma, 2010, p. 37) We maakten in september 2010 twee fietstochten onder leiding van Pieter Bootsma met de nieuwe raadsleden door de binnenstad om hen te wijzen op de aantasting daarvan door optoppingen, onnodige sloop van karakteristieke panden en vervanging door nieuwbouw van mindere kwaliteit. Gevolg van ons optreden op 8 april was dat wethouder Frank de Vries ons uitnodigde voor een gesprek op 22 september. Hij bleek te streven naar een betere bescherming van de cultuurhistorische waarden van de binnenstad door middel van het

Visserstraat 29 t/m 33 voor de sloop



Visserstraat 29 t/m 33 tijdens de sloop



Visserstraat 29 t/33 met raadsleden bij de sloop



nieuwe bestemmingsplan. Hij zegde toe dat het Platform zou worden betrekken bij de voorbereiding van de nieuwe bestemmingsplannen voor de binnenstad in het voortraject.

Invloed van het Platform

Het Platform maakte gebruik van de geboden mogelijkheid invloed uit te oefenen op de nieuwe bestemmingsplannen voor de historische binnenstad: 'Bestemmingsplan herziening Bestemmingsregels Wonen' voor Binnenstad Oost, de Hortusbuurt en de Binnenstad (het centrum). We maakten deel uit van de klankbordgroep voor de binnenstad, dienden zienswijzen in, leidden raadsleden rond en wezen hen op de problemen die ten gevolge van deze bestemmingsplannen zouden ontstaan, zoals optoppingen van bestaande karakteristieke panden. Ook spraken we in bij de behandeling van de bestemmingsplannen in de raadscommissie Ruimte en wonen

Op het bestemmingsplan Binnenstad Oost was onze invloed gering, dat viel tegen. Groter was onze invloed op het bestemmingsplannen voor de Hortusbuurt en voor de Binnenstad, die meer rekening houden met de bestaande situatie, hoewel ook daar niet al onze wensen verwezenlijkt werden, er wordt nog steeds opgetopt, nu aan het Zuiderdiep tegenover het gebouw van RO/EZ.

Het laatste bestemmingsplan voor een deel van de binnenstad was het bestemmingsplan Vishoek, Hoekstraat, Muurstraat, waarbij we een zienswijze indienden met een pleidooi voor het behoud van de eenlaags huisjes opdat deze straten niet zouden veranderen in een straat met panden van dezelfde hoogte.

Het Platform blijft reageren op plannen die betrekking hebben op het wonen in de binnenstad zoals onlangs op het Bestemmingsplan herziening bestemmingsregels wonen dat de uitbreiding van de studentenkamers in de binnenstad beperkt.

Groninger Welstand na 2017

De gemeente heeft zijn welstandsnota herzien en in concept vrijgegeven voor inspraak. De hand van de stadsbouwmeester Jeroen de Willigen die voor de welstandsadviesering de welstandscommissie is opgevolgd is duidelijk te herkennen. Hij heeft zijn visie op de stad in de afgelopen jaren niet onder stoelen of banken gestoken, onder andere niet toen hij vorig jaar in de commissie Ruimte en Wonen van de gemeenteraad een bevlogen betoog hield en veel recente architectuur in de stad hekelde. Zonder overigens de verantwoordelijkheid van de opdrachtgevers tot de bouw te veronachtzamen. Ook voor de Vrienden van de Stad ontvouwde hij zijn inzichten en wel op 26 januari 2016

Het eerste doel van de actualisatie van de welstandsnota is dan ook dat de architectuur in de stad van een hogere kwaliteit moet zijn. Daarnaast moet de welstand gebiedsgericht gaan werken, d.w.z. er moet bij het bouwen rekening worden gehouden met de karakteristiek van de omgeving. En derde doel is dat de criteria die in het welstandsbeleid van de gemeente worden aangelegd voor de burger beter verstaanbaar, de welstand, beter leesbaar moeten worden.

Instrumenten

Om de nieuwbouw of verbouw in goede banen te leiden heeft de rijksoverheid het bouwbesluit dat handelt over bouwtechnische criteria geformuleerd. De gemeente voegt het bestemmingsplan en het welstandsbeleid er aan toe, beide door de gemeenteraad vastgesteld. Het bestemmingsplan legt de func-

tie, plaats en afmetingen van de bouwwerken vast, het welstandsbeleid, neergelegd in de welstandsnota hun uitstraling. De status bij de toepassing van bestemmingsplan en welstand verschilt: het bestemmingsplan geeft regels waaraan beide partijen, gemeente en de opdrachtgever van het bouwwerk, zich hebben te houden. Zijn de door de gemeenteraad vastgestelde regels ruimtegevend dan heeft de opdrachtgever het recht van die ruimte gebruik te maken: het resultaat kan het gemeentebestuur achteraf betreuren, maar het tegenhouden van het voorgenomen bouwwerk hoort niet meer tot de mogelijkheden van het stadsbestuur. Het beleid van de gemeente Groningen is altijd zeer ruimtegevend geweest waardoor er in een straat boven de bestaande hoogte van de gevelwand mocht worden gebouwd. Op dat beleid is het gemeentebestuur bij de vaststelling van de meest recente bestemmingsplannen schoorvoetend enigszins teruggekomen. Het welstandsbeleid leidt bij de beoordeling van een bouwaanvraag tot een advies van de stadsbouwmeester aan het college van B en W: elk individueel besluit m.b.t. de toepassing van de welstandscriteria is ten principale een politiek besluit.

De criteria van het welstandsbeleid

De nota schetst de criteria die bij het welstandsbeleid worden gehanteerd. Daarmee wordt de welstandsbeoordeling binnen een inhoudelijk en objectief kader geplaatst. Er is sprake van een drietal sets van criteria: de algemene Groninger criteria die de kwaliteit van



het bouwwerk en zijn relatie met de omgeving toetsen, de gebiedsgerichte criteria die voortkomen uit het specifieke karakter van de verschillende te onderscheiden gebieden van de stad en de sneltoetscriteria die het mogelijk maken om kleine ingrepen en verbouwingen snel te kunnen toetsen. De derde set van criteria moet helpen om de procedures die bij de bouwaanvraag moeten worden doorlopen te vergemakkelijken. Voor de invoering van de gebiedscriteria is de stad verdeeld in een negental gebieden die ruwweg de stedenbouwkundige ontwikkeling van de stad in de loop van de tijd volgen.. Sinds 1990 zijn er acht beschermde stadsgezichten aangegeven die de context van de bestaande situatie nog concreter en specifiek beschrijven en daarmee een verdere verdieping van de gebiedscriteria mogelijk maken. In het beschermde stadsgezicht wordt het stadsbeeld als geheel beschermd. Al met al levert het een indrukwekkend kader op dat de stadsbouwmeester noodzakelijk acht om bij het bouwen in Groningen te voldoen aan het belang dat hij hecht aan de relatie van het bouwwerk met zijn omgeving. Als het bouwplan bij de omgeving past is het al snel goed en hoeft niet gevreesd voor de welstandstoets. Het motief voor deze aanpak is het algemene belang van de gemeente om het bestaande, unieke karakter van Groningen te behouden en versterken zodat een leefklimaat ontstaat waarvan iedereen de vruchten kan plukken en de kwaliteit van de stad als geheel bijdraagt aan de waarde van de unieke objecten, aldus de nota. De herziene welstandsnota verwacht met het verduidelijken van de context waarin in Groningen moet worden gebouwd dat de bouwers beter weten wat ze moeten bouwen (de criteria worden dan ook als hulpmiddel gedefinieerd bij het omhoog brengen van de kwaliteit van bouwen).

Realisatie

Zal deze verwachting van de stadsbouwmeester uitkomen? Hoe zal het aflopen met de confrontatie tussen het individuele belang van de opdrachtgever voor de bouw van een bouwwerk en het algemene belang dat er in moet resulteren dat de stad de bewoners een kwaliteitsvolle omgeving biedt. De nota ziet het welstandsbeleid als het vinden van een balans tussen individueel belang en algemeen belang. Nu zijn dit abstracties: de ene individuele opdrachtgever is de andere niet en het algemeen belang wordt bepaald door de politieke en ambtelijke stakeholders van het gemeentelijk beleid. De ene opdrachtgever heeft nu eenmaal meer boodschap aan het algemeen belang dan de andere. In een van de jaarverslagen van de welstand uit de tijd toen de gemeente een welstandscommissie had werden enkele opdrachtgevers voor de bouw van studentenophokpanden als cowboys getypeerd die voortdurend over de schreef gingen. De gemeente heeft zich nu genoodzaakt gezien – de nota wijst daarop – 1000 extra manuren te gaan bekostigen om de met opdrachtgevers gemaakte afspraken op de uitvoering te controleren omdat bleek dat een aantal zich domweg niet aan de afspraken hield. En wat het algemeen belang betreft, zijn de politici en de ambtenaren doordrongen van het belang van de welstand voor de stad zoals de stadsbouwmeester dat duidelijk wel is? Lopen politici niet te hoop als de plannen van een burger voor een kajuit of voor het opbrengen van een andere kleur op zijn pand stranden op de welstandstoets? Bestaat er bij deze en gene niet het verlangen naar het realiseren van welstandsvrij bouwen? En het ambtelijk apparaat lijkt soms doortrokken van de opvatting dat de stad niet op slot moet. Er moet ruimte gemaakt voor ontwikkeling, voor dynamiek en zo ontstaan met behulp van ruimtegevendende regels optoppingen die iedere gedachte aan het bouwen in de context achter de Groningse horizon doen verdwijnen.

Voor die balans is de politiek ten principale verantwoordelijk. De bespreking van de nota op 13 september in de commissie Ruimte en Wonen in de gemeenteraad waarin vooral werd aangedrongen op een snellere welstandstoetsing dan alleen voor de kleine bouwkundige ingrepen gaf me nog niet het gevoel dat de welstand de grootste vriend van de commissie is geworden. Interessant was overigens de mededeling van het raadslid Van Duin (SP). Zij wil een fotorapportage van recent gerealiseerde bouw in de stad aan de stadsbouwmeester voorleggen met de vraag welk welstandsadvies hij er nu aan zou willen meegeven, daarmee de nieren proevend van het voorgenomen beleid. Zullen de uitkomsten van dat beleid zoveel anders worden? Hoe beperkt de macht van de welstand tot nu toe was valt af te zien aan de dozen die op bestaande panden zijn gebouwd. Gegeven de normen van het bestemmingsplan waren ze niet tegen te houden maar plaats ze dan alstublieft een meter uit de gevel, dan zijn ze vanaf het aanpalende trottoir tenminste niet te zien moet de welstandscommissie gedacht hebben. Het bouwen in de context krijgt met zo'n oplossing wel een bijzondere interpretatie mee. Zal dat nu anders zijn? Wellicht helpt het dat de context waarin moet worden gebouwd duidelijker dan ooit aan de opdrachtgever wordt voorgehouden. En helpt het dat de stadsbouwmeester bij het ontwerpen van een bouwwerk door de opdrachtgever en zijn architect een actievare rol is toebedacht dan indertijd de welstandscommissie was toegestaan. Dat werd althans gezegd toen de stadsbouwmeester de welstandstoetsing in zijn portefeuille kreeg, een mededeling waarvan in deze nota overigens niet wordt gerept.

Kortom we hebben af te wachten of de slinger die de stadsbouwmeester aan het welstandsbeleid mee geeft tot een werkelijke verbetering van het aanzien van onze stad zal leiden.



Doeke van Duinen en Pedro Klaver: verspilling tegengaan is het sleutelwoord voor ruimtelijke kwaliteit.



Ruimtelijke ordening kan veel beter. Te gemakkelijk wordt naar oplossingen gezocht waar niet kwaliteit maar gemakzucht vooropstaat. Als je een elektrische tandenborstel koopt is de verwijderingsbijdrage in de prijs begrepen. Waarom gebeurt dat niet systematisch bij de uitleg van nieuwe bedrijventerreinen waar vanaf het moment dat daar de eerste paal wordt geheid een ouder terrein aan de verloedering begint? Datzelfde geldt voor win-

kelgebieden. Ik spreek met Doeke van Duinen en Pedro Klaver, twee consultants die het initiatief hebben genomen tot oprichting van een nieuw adviesbureau dat duurzaamheid hoog in het vaandel heeft staan. Van Duinen, afkomstig uit het Groninger Westerkwartier, heeft lange tijd bij Bonnema Architecten gewerkt en was uit dien hoofde onder andere betrokken bij de bouw van het Fries Museum in Leeuwarden. Nu heeft hij een bouwkundig adviesbureau dat onder andere betrokken was bij de duurzame opknopbeurt van het Blauwe dorp. Dat vertaalde zich hier in langdurige betrokkenheid van het schildersbedrijf (een eenmalige schilderbeurt is geen prikkel om kwaliteit te leveren en rekening houden met de oriëntatie (zuidwest versus noordoost) van de te schilderen delen. Door inspectie wordt bekeken of onderhoud kan worden opgerekt. Verder is Van Duinen betrokken bij contra-expertise bij aardbevingschade. Klaver, uit Vollenhove afkomstig

en daar ook betrokken bij de Belangenvereniging Vollenhovestad, heeft het adviesbureau KEEN2BUILD, waarin duurzaamheid en energiezuinigheid vooropstaan. Voorheen was hij onder andere werkzaam bij Arcadis, en richtte zich met name op energiegerelateerde aspecten van bouwen.

BrightArea

Van Duinen en Klaver hebben de handen ineengeslagen voor de oprichting van BrightArea dat als doel heeft verspilling van ruimte in woon-, winkel- en werkgebieden in de meest ruime zin tegen te gaan. Dat wil niet zeggen dat de eigen bedrijven daarin opgaan, BrightArea vormt een gemeenschappelijke 'tweede tak' waarin men samenwerkt om 'duurzaamheid' bij de mensen (lees: gemeenten, bewonersverenigingen, corporaties, ondernemers, enzovoort) te brengen. Hier ligt een grote uitdaging.

Op mijn vraag of de crisis van de jaren '08-'13 bestuurders en anderen niet de ogen geopend heeft voor de risico's van verspilling van ruimte (gemeenten moesten vele miljoenen afschrijven in de exploitatie van bouwgronden waar de nieuwbouw stagneerde) antwoorden de heren beslist met een 'neen': van de crisis is niets geleerd. De bouwsector davert weer op dezelfde manier door als altijd: ontwikkeling van nieuwe gebieden, geen reserveringen, bijvoorbeeld in vereveningsfondsen, voor het op peil houden van de kwaliteit van bestaande bedrijventerreinen. In de woonwijken ligt dit wat genuanceerder omdat er toch wel vraag blijft naar woningen ook in oudere wijken die doorgaans dichter bij de stadscentra zijn gelegen. Wel moeten die aan een bepaalde minimumkwaliteit voldoen. Bij winkelgebieden ligt het, met name in krimpgebieden, lastig. Daar zullen keuzes moeten worden gemaakt.





Aanpak; *tiny houses*

Van Duinen en Klaver benadrukken dat zij zich onderscheiden van andere adviesbureaus in het feit dat zij niet alleen een analyse doen van een gegeven situatie maar ook in het vervolgproces, de implementatiefase, actief willen zijn. Zij beginnen niet eerder aan een klus dan wanneer een problematiek die om een oplossing vraagt breed wordt gevoeld. Zonder urgentie geen interventie. Anders ontbreekt het aan draagvlak en ligt het project in de kortste keren op zijn gat. Juist als opdrachtnemer willen zij van een opdrachtgever vergen dat er 'werkelijk wat moet gebeuren'. Op mijn vraag wat Bright Area nu effectief kan betekenen voor al die kleine winkelstripjes in de stad Groningen die het allemaal lang niet goed doen is het bescheid dat men niet koste wat kost alle bestaande winkels moet willen behouden. Buurtwinkelcentra zijn er voor de snelle boodschappen en dan moet je niet verwachten dat je in zo'n winkelstrip een 'belevingservaring' meekrijgt. Daar is de binnenstad voor. In de winkelstripjes zou je serieus moeten nadenken over vermindering van de verkoopvloeroppervlakte of productspecialisatie. Opeengevallen ruimte

kan bijvoorbeeld worden gevuld met kleine werkruimtes voor zzp'ers of zogenaamde *tiny houses*, de moderne variant op de Van Dam-eenheid. *Tiny houses* (tussen 20 en 45 m²) zijn tegenwoordig hot, en een uitdaging voor hen die de kunst van het klein behuist zijn willen beoefenen. Zo valt het stedelijk weefsel flexibel in te vullen. Overigens zijn dit oplossingen die ook in de grotere winkelcentra kunnen worden toegepast. Onbenutte winkelruimtes zijn killing voor de verblijfskwaliteit in winkelgebieden. Je moet lopen langs benutte winkelarealen. In eerdere Vriendenbulletins zijn hierbij de zogenaamde pop-upshops al als een oplossing genoemd. En belangrijk is dat je reuring hebt. En zoek het ook in verbreding of juist specialisering van detailhandelsformules: bijvoorbeeld koken in een supermarkt, en, het allerbelangrijkste, leg verbanden tussen de verschillende betrokken ondernemers. Te gauw gaat iedereen voor het eigen gewin, waarmee het gemeenschappelijk belang buiten beeld raakt. Stem assortimenten op elkaar af, m.a.w. ga niet met elkaar in concurrentie maar zie je onderneming als een element in een groter geheel. Zoals, in het vorige bulletin, Eric Bos van de GGC de binnenstad vergelijkt

met een warenhuis. Stem plekken zo op elkaar af dat ze elkaar versterken.

Tenslotte: denk niet in zekerheden maar in het omgaan met onzekerheden. Wat zal de huidige generatie van tot dertigjarigen in de toekomst nog laten zien in aankoopgedrag? Hoe gaan zich internetaankopen, op enige manier gevolgd door bezorging aan huis of bij centrale ophaalpunten, verhouden tot winkelen in stenen gebouwen?

Natuurlijk spelen dit soort afwegingen zich niet alleen af in stedelijke gebieden. Juist ook in krimpgebieden, op het platteland, of in verzorgingscentra in krimpgebieden, zoals Winschoten, vraagt de ruimtelijke problematiek om creatieve oplossingen. En vergeet daarbij ook de overvloed aan vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen niet, waarvan Oost Groningen al decennia lang de sporen laat zien als je de zaak op z'n beloop laat. Blauwe Stad is natuurlijk wel bedoeld als stimulans voor Oost Groningen, zoals de 'restauratie' van Bourtange dat ook in eenmaal was, maar (afgezien van het gebrek aan succes) het is meer het ontwikkelen van iets naast de problemen dan het bieden van een oplossing van de problemen. En hier is weer sprake van een flink ruimtebeslag als 'vlucht naar voren'.

Dishoek (Zeeland), *tiny houses*



Boterdiep, *tiny house*





De nieuwe erfgoednota

Opvallend is het verschil tussen vroeger en nu als het gaat om de waardering van het cultureel erfgoed in Groningen. Na de oorlog was het streven naar 'modernisering' en 'ruimte voor het verkeer' in de stad belangrijk. De verwoeste noord- en oostwand van de Grote Markt werden niet hersteld. Wat er nog stond moest worden gesloopt. De Grote Markt werd vergroot door de oostwand naar het oosten te verplaatsen. Er moest meer ruimte komen voor verkeer in de binnenstad. Het plan van ingenieur Goudappel om het verkeer via een ring door de binnenstad te leiden waardoor een deel van het A-kwartier en een deel van de Hortusbuurt gesloopt moesten worden, ging gelukkig niet door. In de jaren '70 werd de Harmonie gesloopt, een concertzaal befaamd om haar fraaie akoestiek. Sloop dreigde ook voor de synagoge, aangetast door vocht en chemische stoffen gebruikt door de wasserij die daar gevestigd was na de oorlog. De stem van het communistisch raadslid Fré Meis tegen sloop heeft dit monumentale gebouw gered. De plannen om het Zuiderpark te slopen leidden tot de strijd voor het behoud van het Zuiderpark die eindigde met de aanwijzing van dit gebied tot beschermd stadsgezicht in 2000.

Het erfgoedbeleid in Groningen is veranderd. De gemeente Groningen heeft de waarde van het cultureel erfgoed ontdekt, het maakt Groningen aantrekkelijk voor bewoners en bezoekers. Het aantal beschermde monumenten is uitgebreid met een groot aantal gemeentelijke en archeologische monumenten, tot een totaal van

1467 monumenten volgens de erfgoednota. Hieronder vallen ook groene monumenten zoals het Noorderplantsoen, een deel van het Stadspark en de Prinsentuin. Verder telt de stad acht door het rijk aangewezen beschermde stadsgezichten. Toch staat Groningen qua aantal monumenten slechts op de 19de plaats in ons land.

Een nieuw erfgoedbeleid

De nu verschenen erfgoednota is ambitieus. Hij kondigt een nieuw erfgoedbeleid aan. De nota beschrijft wat er verandert in het erfgoedbeleid, en wat de consequenties daarvan zijn. Over enkele jaren wordt de omgevingswet van kracht. Dan vervangt het omgevingsplan het bestemmingsplan. Alle ruimtelijke belangen worden meegewogen voordat ze in een omgevingsplan kunnen worden opgenomen, ook de cultuurhistorie.

De nieuwe erfgoednota gaat niet alleen over het gebouwde erfgoed en archeologische waarden, maar ook over stads- en dorpsstructuren, groen, water en landschap. Het streven is aan te sluiten op bestaande cultuurhistorische waarden bij plannen voor nieuwbouw.

Veel cultuurhistorische waarden moeten echter nog geïnventariseerd worden, zeker na het samengaan met de gemeente Ten Boer. Groningen heeft een moderne, historische binnenstad, aldus de erfgoednota. Deels door verwoestingen in de oorlog, deels door de keuze om centrumfuncties in de binnenstad te houden. Daardoor heeft de binnenstad een dynamisch karakter. Toch lijkt in

Groningen een grens te bestaan aan de schaalvergroting en vernieuwing. Uit de enquête over erfgoed die vorig jaar werd gehouden bleek dat de deelnemers vinden dat er bij nieuwe ontwikkelingen cultuurhistorische waarden moeten meewegen bij besluiten over sloop, ook als het om niet beschermd erfgoed gaat.

Intussen staat de gemeente voor de opgave van groei. De nieuwe Erfgoedwet en de nieuwe Omgevingswet hebben grote gevolgen voor de gemeenten op het gebied van ruimtelijke planvorming en vergunningen. Vandaar dat de herziening van de Erfgoednota nodig is. Nieuw is de gebiedsgerichte benadering en de nadruk op samenhang en samenwerking zowel met de inwoners als binnen de gemeentelijke organisatie zelf (p. 12). Inwoners kunnen voortaan participeren in besluitvorming. Nieuw is ook een vereenvoudiging van de vergunningverlening: er wordt meer vergunningsvrij gebouwd, aldus de erfgoednota. Niet duidelijk is ook of er meer vergunningsvrij bouwen mogelijk is dan de laatste jaren al het geval is. Het omgevingsplan geeft meer vrijheid aan de burger die wil bouwen in het beschermd stadsgezicht en aan en bij gemeentelijke monumenten, maar wel binnen de randvoorwaarden die in het omgevingsplan zijn opgenomen. De controle en handhaving vindt achteraf plaats. Daarom is het van belang de cultuurhistorische waarden voorafgaand aan het omgevingsplan nauwkeurig vast te leggen. Zo wordt het ook mogelijk de omgeving van monumenten stedenbouwkundig te beschermen, gekoppeld aan de welstandsregels.

Controle achteraf lijkt echter risikant. Wat gebeurt er wanneer een gebouw in aanbouw niet past in de context en van onvoldoende kwaliteit is? Wordt het dan gesloopt? De gemeente heeft tot nu toe veel gedaan als het om handhaving gaat.

Voor verbouwing van monumenten moet nog steeds een vergunning worden verleend behalve bij on-



derhoud en verbouwingen van niet-monumentale onderdelen. Het is echter niet altijd duidelijk welke werkzaamheden vergunningsvrij zijn. Daarom wordt elke vorm van deze werkzaamheden vooraf beoordeeld door een monumentenadviseur van de gemeente. Dat kan handhaving achteraf voorkomen.

De groei van de stad

De gemeentelijke omgevingsvisie Next City gaat over groei, duurzaamheid, energie, sociale bereikbaarheid en ruimtelijke kwaliteit. Volgens de nieuwe erfgoednota is in de bestaande stad groei mogelijk met gebruikmaking van de bestaande kwaliteit. Bij nieuwe ontwikkelingen kunnen bestaande landschapsstructuren en cultuurhistorische elementen in bestemmingplannen en later in omgevingsplannen worden opgenomen.

Het gevaar bestaat echter dat nieuwe ontwikkelingen die gebruik maken van cultuurhistorische elementen, deze zodanig aantasten dat de waarde daarvan verloren gaat.

Een voorbeeld van hoe onder het huidige erfgoedregiem het gebruik maken van waardevolle landschapsstructuren deze aantast, is de verharding van de Stadsweg tussen Groningen en Ten Boer, een middeleeuwse kleiweg over een dijk, voorzien van een smal fietspad van 1 m breed, met daarnaast een landbouwpad en ruimte voor wandelaars. Boeren gebruiken deze oude weg voor verplaatsing van landbouwmachines. Oorspronkelijk was de Stadsweg een handelsroute vanaf het centrum van de stad via Delfzijl naar Oost-Friesland. Deze weg heeft geen monumentale status als landschappelijk of archeologisch monument. Nu wordt het deel van de stadsweg tussen Groningen en Ten Boer een fietsroute plus. De bolling van de dijk wordt afgegraven en er komt een betonnen fietspad van 3

m breed met daarnaast een pad bedekt met kunststof tegels, waar landbouwmachines over kunnen rijden. Voor begroeiing van de weg is geen plaats meer. Inspraakbijeenkomsten hebben daar niets aan kunnen veranderen. Het karakter van de middeleeuwse stadsweg verandert totaal. Zou dit plan volgens de nieuwe erfgoednota anders zijn uitgevallen? Zouden omwonenden wel geparticipeerd hebben in het besluit? Volgens de erfgoednota is dit mogelijk

Hoewel de gemeente zorgvuldig wil omgaan met het beschermde en onbeschermde erfgoed, is het niet de bedoeling de stad en de omringende dorpen op slot te zetten, aldus de erfgoednota. Het doel is om bij nieuwe ontwikkelingen het cultureel erfgoed te laten bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit, het vestigingsklimaat en de identiteit van de gemeente, aldus de erfgoednota. Bij nieuwe toevoegingen aan een bestaande context gaat het ook om de kwaliteit van de nieuwbouw, waar bij het gaat om objectieve criteria als schaal, bouwhoogte, dakenlandschap, en het stadsbeeld. Ontwikkelingen

moeten passen in het DNA van de stad. Hier zien we overeenkomsten met het streven van de welstandsnota.

De ambities

De gemeente formuleert drie ambities (p. 15 e.v.):

1. *Het historisch verhaal van Groningen ontdekken, wegen en delen* door uitbreiding van de gegevens die vervolgens worden opgeslagen in de reeds bestaande Cultuurhistorische waardenkaart.
2. Het cultureel erfgoed
 - a. beschermen door middel van aanwijzing van monumenten en planologische bescherming van erfgoedwaarden;
 - b. in stand houden door duidelijke procedures, toezicht en handhaving,
 - c. toekomstbestendig maken door voorlichting en maatwerk voor verduurzaming
3. Groningen verder ontwikkelen

Stadsweg bij Garmerwolde

Foto Gijsbert Boekschoten



geïnspireerd door het cultureel erfgoed. Afhankelijk van de locatie en de omstandigheden zal de aanpak verschillen: *behoud, herbestemming, transformatie of vernieuwing.*

De aanpak

De gemeente wil bij ruimtelijke plannen gebiedsgericht te werk te gaan en aansluiten op de kwaliteit die er al is. Zo wil de gemeente burgers en belanghebbenden betrekken bij de uitvoering van het beleid, bijvoorbeeld door participatie van bewoners bij de welstandsbeoordeling in hun wijk en bij de 'ontdekking' van de 'sleeping beauties' "We zoeken de burger op, betrekken hem bij de uitvoering van het beleid en streven naar duidelijke communicatie met en participatie van burgers." (p. 19). Tot nu toe werd de burger (achteraf) geïnformeerd over plannen van de overheid, kon de burger inspreken bij vergaderingen van raadscommissies en bezwaar maken tegen besluiten van de raad. Dat is inspraak achteraf. De

Nieuwbouw in de Haddingestraat 39 past niet in context
Foto Gijsbert Boekschoten



nota zet nu in op participatie in eerdere beleidsfasen. Burgers worden gestimuleerd om actief aan het erfgoedbeleid vorm te geven. Zoals:

1. participatie met eigenaren en bewoners over inventarisatie, waardering en bescherming van waardevolle interieurs. (P. 59)
2. participatie bij inventarisatie van erfgoed bij het inventariseren van de 10 belangrijkste monumenten uit de periode 1970-2000. (P. 37)
3. participatie bij de waardering en bescherming van erfgoed parallel aan de wijkwelstand en de gebiedsgerichte uitwerking van de 'sleeping beauties'. (P. 32).

Belangrijk is dat alle erfgoedwaarden worden vastgelegd in de Cultuurhistorische Waardenkaart: de monumentale gebouwen, het monumentale groen en water, de archeologische en landschappelijke waarden en de historisch-geografische waarden. Deze waarden worden vastgelegd in omgevingsplannen (nu nog bestemmingsplannen genoemd). Dat betekent niet, aldus de erfgoednota, dat alle waarden behouden kunnen blijven. Maar wel dat er bij nieuwe ontwikkelingen wordt gekeken in hoeverre deze waarden kunnen bijdragen aan de kwaliteit van deze ontwikkelingen. De komende jaren zal de cultuurhistorische waardenkaart worden aangevuld. Hij zal bestaan uit drie lagen: inventarisatie, waardering en beleidskeuzen. De beleidskaart geeft aan welke waarden beschermd worden en welke als inspiratie dienen.

Volgens de Omgevingswet zijn er twee soorten bescherming:

1. de wettelijke bescherming van rijksmonumenten via de erfgoedwet en van gemeentelijke monumenten via de gemeentelijke erfgoedverordening.
2. de planologische bescherming van ruimtelijke kwaliteiten via het bestemmingsplan en over enkele

jaren het omgevingsplan. Ook gebouwen die geen monument zijn maar cultuurhistorisch waardevol, kunnen als 'karakteristiek' of 'beeldbepalend' planologisch beschermd worden. Hieraan kan een sloopverbod worden gekoppeld, waarbij de cultuurhistorische waarde een weigeringsgrond voor een sloopvergunning kan zijn. Over aanvragen die niet in het omgevingsplan passen zal in samenhang met andere belangen in het Atelier van de Stadsbouwmeester beslist worden. Onbeschermd erfgoed zal alleen gesloopt worden *als er iets beters voor in de plaats komt*. Optoppen wordt alleen toegelaten wanneer dit de ruimtelijke kwaliteit verbetert.

De erfgoednota geeft richtlijnen voor het komende erfgoedbeleid. Het betrekken van de burgers bij het erfgoedbeleid en het ontwikkelen van nieuwbouwplannen passend bij de bestaande waardevolle context zijn belangrijke vernieuwingen. Het wachten is op de uitvoering van de erfgoednota.

Optopping Gedempte Zuiderdiep nz.
Foto Tom van der Meulen



Een 'leerzaam' gesprek

Zwanestraat 11 is een monument van rond 1630. De keldervloer en een zwart eikenhoutenbalken plafond in de kelder zijn origineel. Het verhaal wil dat de stalhouder van Von Rabenhaupt er woonde. De winkelpui is zoals zoveel oudere Groningse panden in de 19e eeuw 'gemoderniseerd' en heeft een doorsnee lijstgevel. Nu zit daar Boutique Busquet voor 'Exclusieve lederwaren en bijoutherie'.

Het is een van die winkels, die een straat, een binnenstad, speciaal maken. Geen onderdeel van een grote keten maar een eenmanszaak waar grote product-

en vakkennis worden gecombineerd met een hoog inschattingsvermogen van wat de klant zoekt. Ik spreek met Jan Bart Busquet, sinds 1985 eigenaar van een winkel die zijn 55-jarig bestaan (met aanbiedingen!) viert.

In 1957 begon zijn vader in de Oude Boteringestraat naast Burmann een kunstnijverheidswinkel waar al snel ook sieraden werden verkocht. Sieraden, gemaakt in Finland, worden nog steeds verkocht en komen nog steeds van dezelfde leverancier. Een continuïteit die de winkel typeert. Wat later volgden tassen. Vaders win-

kel liep zo goed dat er al snel een tweede kwam op de huidige locatie. Busquet sr. was een rasverkoper, bij zijn aanwezigheid in de winkel werd er altijd meer verkocht dan wanneer hij er niet was. (Dat geldt trouwens ook voor de zoon, als hij in de winkel staat gaat de omzet met sprongen omhoog. Een goede verkoper betaalt zich uit...). Vader besloot daarom de verkoop te concentreren op de huidige plek in de Zwanestraat. De jaren '60 t/m '80 betekenden een gestage groei van de omzet.

Jan Bart hielp op zaterdagen mee. Hij was niet van plan de winkel over te nemen, hij deed de kunstacademie. Echt op het allerlaatste moment, de opheffingsuitverkoop was al bezig, besloot hij toch de winkel over te nemen. Het werd een lastige start met een nieuw gezicht in de winkel, de voorraad al uitverkocht en de plicht tot het uitkopen van de andere kinderen. Al snel gingen de zaken prima, en dat is zo geble-

De winkel van Busquet





ven. Het verschil in omzet tussen een goed en slecht jaar, zoals ten tijde van de laatste crisis, is maar zo'n 10%.

Busquets bedrijfsfilosofie is niet zozeer groei maar zeker ook kostenbeheersing.

De huren zijn niet extreem in de Zwanestraat (al wil een nieuwe verhuurder wel eens rare fratsen uithalen), zijn vrouw helpt twee middagen en op de andere middagen heeft hij een verkoopster in dienst. Te vaak ziet hij dat winkels door snelle groei, met veel externe financiering, nog niet ingewerkt personeel en de plicht tot afname bij leveranciers, in problemen komen. Volgens Busquet staan daardoor nogal wat winkels 'rood' achter hun fraaie gevels. Wel blijven de kosten stijgen. Nooit heb ik geweten dat je bijvoorbeeld rechten voor de muziek in je winkel betaalt (weer

niet op klassieke muziek, maar soms wel weer op de uitvoering...), of een kopieheffing terwijl je als kleine winkel nauwelijks kopieën maakt. De gemeente Groningen is ook niet altijd vriendelijk voor kleine winkeliers.

Zo is 'elke zondag koopzondag' geen onverdeeld genoegen. Niet alleen is het vervelend voor je gezin, maar alleen de eerste zondag in de maand, als de mensen hun salaris hebben, levert meer op dan het kost. Sommige winkels zijn dus, niet altijd tot genoegen van de gemeente, drie van de vier zondagen dicht. Voor de koopavonden geldt hetzelfde.

Boutique Busquet past in de Zwanestraat, de straat die net is gekroond tot 'leukste winkelstraat van Nederland'. Vroeger had de straat last van (bedreigingen door) junks en zwervers en van dampende vrachtauto's pal voor de winkeldeur. Gratis methadonverstrekking, opvang voor zwervers en het verbannen van de auto zijn voor de Zwanestraat

een grote verbetering geweest. Recent mag er weer worden gefietst. Positief volgens Jan Bart, Zwanestraat-klanten die op de fiets komen krijgen nu niet meer een bekeuring. Zo'n bekeuring zat het funshoppen behoorlijk in de weg.

Zo vlak bij de Grote Markt trekt de Zwanestraat behoorlijk wat toeristen. De laatste jaren staan er regelmatig Chinezen in de speciaalzaak, geïnteresseerd in chique leren producten. En zo dicht bij de universiteit heeft de zaak veel studenten die iets leuks voor hun afstuderen willen of academici die gaan voor de betere tas, als klant.

De zaak heeft vooral ook vaste klanten, Jan Bart heeft de laatste 20 jaar niet meer echt geadverteerd. Hij profiteert van mond op mond reclame. En zeker belangrijk, van de vakkundige reparatie afdeling. Stuurde hij vroeger mensen met een kapotte tas naar 'Bakker de schoenlapper', nu is het andersom.

En, zo heeft Jan Bart in de loop der jaren geleerd, het koopgedrag van mensen is weersgevoelig. Bij een lagedrukgebied of noordenwind zijn mensen onrustig en kopen ze weinig, bij een hogedrukgebied en mooi weer voelen mensen zich goed en kopen juist graag.

Busquet hoopt ondanks de opkomst van webwinkels nog lange tijd door te kunnen. De duurdere tas en portemonnee kun je weliswaar ook in internetwinkels krijgen, maar de meeste mensen willen een duurdere leren product toch echt 'voelen en ruiken'. En op internet vind je nooit de know how en de reparatie service van een gespecialiseerde winkel. Hopelijk kunnen klanten nog tot in lengte van jaren bij deze 'Exclusieve lederwaren en bijoutherie' zaak in Groningen terecht.

Jan Bart Busquet





Boeren, Burgers, Buitenlui,

een wandeling door de binnenstad van Groningen

Impressies van een belangstellende wandelaar

Boeren, burgers en buitenlui was het thema van de Open Monumentendag 2017. De Vrienden organiseerden zowel zaterdag als zondag een wandeling over dit thema voor belangstellenden. De wandeling van zaterdag viel grotendeels in het (hemel)water, maar die van zondag was een succes. Voor de deur van de Martinikerk verzamelden zich 32 wandelaars die nieuwsgierig waren naar de plekken die ons nu nog iets vertellen over de geschiedenis van stad en ommeland.

De wandelaars werden 'organisch' verdeeld over de begeleiders: Koos Meisner en Pieter Bootsma. Ik zat in de groep van Pieter en zijn aftrap ging over de bijzondere lading die het thema 'boeren, burgers en buitenlui' oftewel het onderscheid tussen stad en ommeland al sinds de middeleeuwen heeft. Kort samengevat komt het hierop neer: de voornaamste oorzaak voor de controverse is het stapelrecht van de stad Groningen, daar komt bij dat beide partijen in de Staten elk 1 stem krijgen, waardoor de besluitvorming op z'n zachts gezegd moeilijk verloopt. De plaats waar we naar toelopen is het Ommelander huis aan de Schoolstraat.

Met gevoel voor drama verhaalt Pieter van dit van oorsprong stadshuis van de Johannierter commanderij van Oosterwierum

(Heveskes), dat in de 17 e eeuw het woonhuis wordt van de secretaris van de Ommelanden en vervolgens de plaats van vergaderen van de afgevaardigden van de Ommelanden. In de voorgevel zie je nu nog de oude middeleeuwse kloostermoppen. Klein detail - maar wat is klein - we staan aan de achterzijde van het in aanbouw zijnde Groninger Forum, de nieuwste loot aan de stad en ommeland controverse. Moest het provincie (lees ommeland)-geld (vrijgekomen door het niet doorgaan van de Zuiderzeelijn) wel voor zo'n groot deel naar een stads bouw-werk van deze omvang? Zo te zien wel dus.

Over de Provincie gesproken: onze volgende bezienswaardigheid is de achterkant van het provinciehuis: de statenzaal (nog steeds). In de Statenzaal hadden de representanten van stad en ommelanden elk een eigen ingang om handgemeen tegen te gaan. Sinds 1600 is hier de provincie Groningen gevestigd, tot de Franse tijd Stad en Lande geheten. Wat we nu zien is het derde provinciehuis (het tweede dateert van omstreeks 1880). Dit in neo-renaissance-stijl gebouwde pand dateert van 1917. Aan de Martinikerkhof kant zien we een gedenksteen gewijd aan Regnerus Praedinius (1509-1559). Hij kwam uit de Ommelanden (Winsum). Als zoveel ommelanders heeft hij bijgedragen aan de glorie van de stad. Hij ging naar de Sint Maartens-

school (de schole toe Sunte Meerten, op de plek van het provinciehuis). Later werd hij er rector. Van het Martinikerkhof gaan we via de Jacobijnerstraat naar de Ebbingestraat, het Ebbingehuis, waar ooit het Groene Weeshuis stond, bedoeld voor wezen wier ouders geen burgerrechten in de stad hadden. Dit in tegenstelling tot het Rode Weeshuis (aan de Rode Weeshuisstraat), bestemd voor kinderen die afstamden van ouders die wel burgerrechtenrechten hadden: echte stadjsers. Uit de Weeshuisstraat lopen we tegen het Calmerhuis in de Boteringestraat aan. Een van de oudste huizen van de stad en daarmee een steenhuis te midden van houten stadshuizen.

Op naar de Broerstraat oftewel naar onze alma mater de universiteit, vroeger Hogeschool geheten. De hogeschool was van Stad en Lande, dus van het gewest! En daarmee één van de weinige voorbeelden waarin gezamenlijk werd opgetrokken. Dat is gesymboliseerd in het wapen van de universiteit: 2 kwartieren van de stad (adelaars) en twee kwartieren van de ommelanden (appeltjes). Gaat dat zien op de voorgevel. De plek waar nu de UB gevestigd is heeft ook een roerige geschiedenis in het kader van het stad en ommeland thema. Op die plek stond het Franciscaner klooster, dat was net als het Dominicaner klooster een klooster van een stadsorde.

Het stadsbestuur vermurwde de Franciscanen in 1560 om hun kerk beschikbaar te stellen voor de protestantse eredienst maar na enkele maanden werden de aanmaningen uit Brussel het stadsbestuur te machtig en werden protestantse erediensten in de kerk niet langer toegestaan. In de Ommelanden kregen de protestanten de overhand en in

tegenstelling tot de stad werden de Ommelanden lid van de Unie van Utrecht, de basis van de Republiek. De stad moest door de stadhouders veroverd worden op Brussel om ook deel te worden van de Republiek (1594). De kloostergebouwen werden na de Reductie benut als UB en voor de Latijnse school na de bestemming van de Sint Maartensschool als provinciehuis. Hebben de kloosterrorden die ten plattelande gevestigd waren dan geen relatie met de stad? Zeker wel (we zijn inmiddels via de A-kerkstraat in de Brugstraat beland). Op de plaats waar nu een prachtige begin 20-ste eeuwse Jugendstilwinkel staat, stond in de Middeleeuwen het huis van het Friese Premonstratenzer klooster Mariëngaarde bij Hallum en in de Munnekeholm had het Cisterciënserklooster te Aduard een onderkomen. De huizen worden refugium genoemd maar dat is een misleidende term want de functie is die van ambassade. Vanuit deze huizen werden de belangen van de kloosters behartigd. Die belangen logen er niet om. Aduard was in de Ommelanden een grootmacht met een landbezit van meer dan 6000 ha. De A kerk is in de 12e eeuw begonnen als een aan Nicolaas gewijde kapel. Waarom Nicolaas? Omdat hij de beschermheilige is van de zeevarende kooplieden en die kon je vinden langs de A, dus vlak bij. Toen de kerk zich in de 13e eeuw ontwikkelde tot parochiekerk werd de naam Onze-Lieve-Vrouwe-ter-A kerk. De kerk droeg dus de naam van een nabijgelegen rivier. Naast de A kerk ligt de Korenbeurs. Als er één gebouw is dat de verknoptheid van stad en land uitdrukt dan is dat wel de

Korenbeurs want hier werd het graan verhandeld vanaf het einde van de 18e eeuw nadat de handel eerst plaats vond op de Grote Markt ten noorden van het stadhuis. Het is een illustratie van de typische ligging van de stad: op de punt van het Drents plateau met ter weerszijden de beide rivieren de Hunze en de A en te midden van een diversiteit aan landschappen. Het was niet alleen vanwege de geografische logica dat deze handel te Groningen plaatsvond. Die handel had ook een gedwongen karakter want sinds 1473 gold in ons gewest het recht van stapelplaats. Dat wil zeggen dat alle koopwaar uit het gewest verplicht in de stad moest worden verhandeld. Die verplichting gold ook de verwerking. Graan werd hier verhandeld maar ook verwerkt tot bier. De bierbrouwerijen bevonden zich vanwege het goede water langs de A. Sinds 1680 werd het graan verkocht op staal (via monsters). Lange tijd in de open lucht, maar in 1774 wordt op

deze plek een houten markthal gebouwd, die in 1826 werd vervangen door een groter stenen gebouw. In 1865 wordt de derde versie van de korenbeurs gebouwd. Zeer innovatief met een gietijzeren constructie en een goede lichttoetreding voor een optimale waarneming van de monsters. De woorden van Pieter worden bevestigd door één van de medewandelaars: een commissionair in graan, die de oude situatie nog heeft meegemaakt. De handel vindt nu niet meer centraal plaats. In dit prachtige gebouw met een neoclassicistische gevel zit een 'stadse' Appie.

Pieter beëindigt zijn zeer informatieve wandeling op de Vismarkt voor het Bonte Huis, een stadse woning van de plattelandsadel, met een zeer smakelijk verhaal. Te lang voor dit artikel. Ik kijk uit naar Open Monumentendag 2018 en hoop dat Pieter en Koos weer een mooie wandeling in elkaar zetten.





Godert Walter — de andere boekhandel — vijfenzeventig jaar

Dit najaar bestaat boekhandel Godert Walter vijfenzeventig jaar. Reden om eens te praten met Allard Steenbergen en Erwin de Vries, sinds 2014 eigenaren van de winkel. Hoe vergaat het hun, wat zijn hun plannen en hoe kijken zij terug op 75 jaar Godert Walter?

Om met het laatste te beginnen, ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de zaak zal een boek verschijnen waaraan verschillende auteurs een bijdrage leveren. Aandacht zal worden gegeven aan de geschiedenis van de winkel, en ook zal er een interview met Erik Kweksilber in worden opgenomen. Beno Hofman heeft ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan een filmpje gemaakt over de winkel en de persoon Godert Walter (te bekijken op de website van GW). De zonen van Godert Walter, Just (beeldhouwer) en Theo (gepensioneerd boekverkoper) die respectievelijk twee en één jaar oud waren toen hun vader werd geëxecuteerd, zullen aanwezig zijn bij diverse evenementen, waaronder een tentoonstelling 'de lezende mens' van Just Walter in de boekhandel. Kortom, genoeg om naar uit te kijken en de trouwe klanten van Godert Walter zullen ongetwijfeld op de hoogte worden gesteld van de activiteiten die gaan komen.

Ik vraag Allard Steenbergen wat de ideeën van hem en zijn collega Erwin de Vries waren bij de overname van de winkel. Hij moet even nadenken en zegt dan: "Natuurlijk is Erik Kweksilber ongeloflijk belangrijk geweest voor

het beeld van de winkel. En je zou kunnen zeggen dat we ook wel dicht bij 'de winkel van Erik' zijn gebleven: een gespecialiseerde winkel met een groot vast klan-

tenpotentieel. We bieden ook heel duidelijk dingen niet. Over dat klantenpotentieel: toen we in oktober 2014 de zaak hadden overgenomen en in december met een koopzondag doorkwamen liet zich vrijwel niemand in de winkel zien. Het werd door onze klanten niet verwacht".

Steenbergen, afkomstig van Scholtens-Wrusters/Selexys/Polare, 'deed' daar wetenschap. Met de overgang naar Godert Walter heeft hij zich gericht op Groningana, of, ruimer, Regio. Dat betekent contacten opbouwen met uitgevers in deze sector maar ook

Steenbergen (links) en De Vries



met schrijvers die boeken in eigen beheer uitgeven. Dat vraagt tijd en ook oplettendheid. Steenbergen: "We hebben een interessante mix van enerzijds een hoger opgeleid en literair geïnteresseerd publiek en anderzijds stadgers voor wie we niet te elitair willen zijn. Een regio-afdeling voorziet in die bredere aantrekkelijkheid". Overigens heeft Steenbergen nog wel wat van zijn 'oude bagage' meegenomen: nieuw voor de winkel is het aanbod aan bijzondere wetenschappelijke boeken voor een breder publiek die bij Princeton en andere University Presses worden uitgegeven. Zo zijn titels als *The Princeton Guide to Dinosaurs*, *Cents and sensibi-*



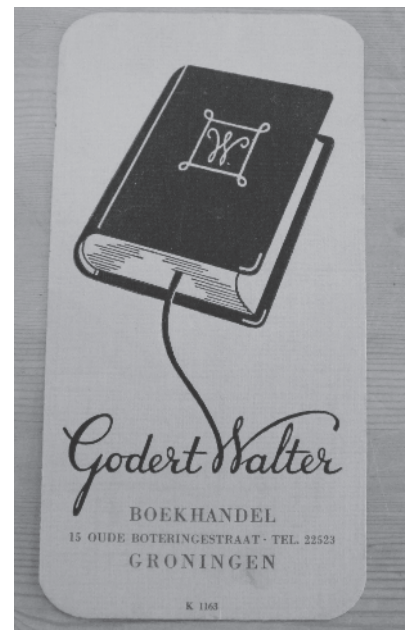
lity, en *Energy and Civilization* voor Godert Walter nieuw. Dit moet niet incidenteel blijven "want een afdeling gaat pas lopen als er enige body is", aldus Steenbergen. Deels sluit dit aan bij het aandachtsveld natuur en milieu dat al langer bij Godert Walter werd behartigd. De verschuivingen in het assortiment vragen uiteindelijk om wat



uitbreiding van de winkel. Achter in de winkel is de ruimte, waar zich vroeger het kantoor bevond, nu bij de verkoopruimte betrokken. Daar vindt u onder andere de afdelingen kunst, muziek en architectuur. De laatste is wat kleiner geworden – sinds de crisis stortte de vraag in, en tegenwoordig is voor beeldgeoriënteerde lezers als architecten 'bijna alles wel op het internet te vinden'. De tuin achter de winkel is ontgonnen tot een plek waar lezingen en andere kleinschalige bijeenkomsten kunnen worden gehouden. En 'Godert Walter éénhoog' is nu als kantoor ingericht. De toegankelijkheid van de ruimte gaf, met name voor de wat oudere bezoeker, problemen; ook was de doorgang achter de kassa langs niet optimaal.

Een andere noviteit: in september gaat de nieuwe website de lucht in. Via de website kunnen ook boeken buiten het gebruikelijke assortiment worden besteld. "We willen geen snelle webwinkel zijn, maar een extra service aan de klanten bieden". Bezorging zal per e-bike plaats gaan vinden om zo ook duurzaamheid in het boekenverkoopvak een plek te geven. Erwin de Vries is naast mede-eigenaar van Godert Walter docent

Duits aan het Willem Lodewijk Gymnasium. Hij was al lang vaste klant bij de winkel voor hij met Al-lard Steenbergen de winkel ging runnen. En kende het boekenvak van verschillende kanten: is goed bevriend met Anton Scheepstra (uitgeverij Passage die ook het jubileumboek 75jaar Godert Walter uit gaat geven), schreef schoolboeken uitgegeven door Noordhoff en heeft zelf(s) een kleine educatieve uitgeverij. De boekhandel is echter wel weer iets nieuws: "het doet een groot appèl op je, je moet enorm flexibel zijn, snel kunnen schakelen, dit is zeker geen 9 tot 5 baan". De Vries behartigt in de winkel vooral de literaire kant. Er is vanouds een gerichtheid op Duits, dat nu verbreed is tot Engels en sinds kort ook Frans. Met een boekhandel in Gent is sinds kort een



goede samenwerking tot stand gebracht om ook bijzondere Franstalige boeken in Groningen aan te kunnen bieden. De Vries hoopt dat op deze manier dezelfde service als als bij Duits en Engels kan worden geboden. Hij is ook mede de man achter de jubileumuitgave 75 jaar Godert Walter. Op mijn vraag wat in het boek 75 jaar Godert Walter naar voren zal komen als rode draad, antwoordt De Vries: "Het is altijd de andere boekhandel geweest".



Activiteiten

Kunst langs de singels

De Stichting Vrienden van de stad Groningen biedt u een door het Centrum Beelden Kunst Groningen georganiseerde wandeling aan langs de singels, onder begeleiding van

Margriet Diertens.

Naast het geven van een toelichting bij de verschillende objecten zal zij ook in meer algemene zin ingaan op het beleid dat in Groningen wordt gevoerd tot het plaatsen van kunstwerken in de openbare ruimte.

De wandeling duurt maximaal anderhalf uur. Er is plaats voor maximaal 30 deelnemers, eventueel te verdelen in twee groepen van 15 personen.

Opgave bij M.J. A. Vooys, mailadres t_vooy@hotmail.com.

(tussen t en vooy dus een liggend streepje!). Wie het eerst mailt, het eerst maalt.

Graag ook uw adres vermelden want als u nog geen donateur bent krijgt u, als waardering voor uw belangstelling, het decemberbulletin toegezonden.

Datum: 14 oktober 2017

Verzamelpunt: voor de ingang van het CBK, Trompsingel 27 (naast de Oosterpoort).

Tijd van vertrek: Groep 1 om 10:00 uur, Groep 2 om 12:00 uur.

U krijgt bericht over de tijd van uw vertrek.

De parkeergarage van de Oosterpoort is open.

Oproep 1

Het bestuur van de Stichting Vrienden van de stad Groningen zoekt versterking met een of meer leden. Van bestuursleden wordt een actieve inzet verwacht bij het functioneren van de stichting. Concreet moet hier gedacht worden aan het bijdragen aan de meningsvorming met betrekking tot de ruimtelijke kwaliteit van de stad Groningen, niet alleen in reactie op gemeentelijke voorstellen, maar ook in anticipatie op algemene maatschappelijke ontwikkelingen. Dit zal zijn neerslag kunnen vinden in het schrijven van opiniërende artikelen in het Vriendenbulletin. Expertise in disciplines als stedenbouwkunde en/of architectuur is een pré. Daarnaast is vertrouwdsheid met sociale media van belang om de stichting ook op meer eigentijdse wijze onder de aandacht van een breed (en voor de stichting nieuw!) publiek te brengen.

Inlichtingen: T. van der Meulen, email meulen1@xs4all.nl

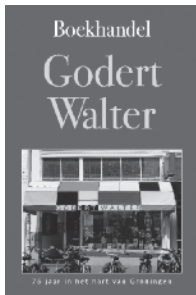
Oproep 2

Graag willen we van onze donateurs de emailadressen. Zo kunnen we hen herinneren aan op handen zijnde evenementen als lezingen en excursies. En mochten bepaalde activiteiten op het laatste moment niet door kunnen gaan is met email een en ander snel te berichten.

Wist u dat de eerdere afleveringen van het Vriendenbulletin op onze website zijn te raadplegen?

BOEKHANDEL GODERT WALTER

oude ebbingestraat 53 - 9712 hc groningen - 050-312 25 23 - info@godertwalter.nl - www.godertwalter.nl



Jubileumboek 75 jaar Godert Walter

€ 25,00

(tot 21 oktober, daarna € 29,95)

Godert Walter bestaat in 2017 75 jaar en dat wordt op 20 oktober gevierd. Die dag zal ook het geïllustreerde jubileumboek 'Boekhandel Godert Walter, 75 jaar in het hart van Groningen' verschijnen.

Tot 21 oktober geldt de speciale intekenprijs van 25 euro, daarna 29,95.

U kunt het boek reserveren in de winkel, per telefoon op 050 312 25 23, per mail op info@godertwalter.nl of via de website www.godertwalter.nl.

Het jubileumboek gaat over geschiedenis en heden van deze bijzondere boekhandel. Daarnaast is het ook een eerbetoon aan de zelfstandige boekhandel in het algemeen. Het boek laat duidelijk zien wat de functie van een kwaliteitsboekhandel voor de stedelijke gemeenschap is. Naast het hebben van een goede voorraad boeken, zijn het organiseren van evenementen en het creëren van een ontmoetingsplek voor de plaatselijke intelligentsia een belangrijk bestaansrecht voor een dergelijke boekhandel. Tal van gerenommeerde lezers uit Groningen en daarbuiten zullen dan ook medewerking aan dit boek verlenen



Carla Alma: De Dollard, een dijk te ver

€ 19,50

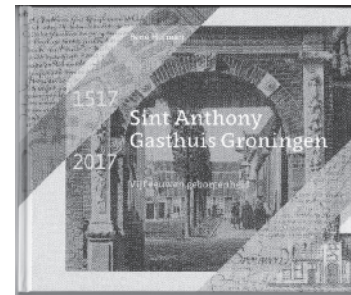
'De Dollard, een dijk te ver' laat zien hoe in de jaren zeventig van de vorige eeuw een historisch omslagpunt ontstond in het denken en handelen over natuur- en waterbeheer. De opkomende milieubeweging kreeg voor het eerst een voet aan de grond. Dit ging ten koste van de tot dan heersende politieke(provinciale) machten. Het was een periode van botsende belangen.



De Ploeg, het expressionisme en de architectuur

€ 19,95

Onder de leden van het Groninger kunstkring De Ploeg bevonden zich behalve beeldend kunstenaars ook een aantal architecten, waaronder Egbert Reitsma, Evert van Linge en Siebe Jan Bouma. Hun bijdrage aan de hoogtijdagen van De Ploeg in de jaren twintig en hun opvattingen voor architectuur krijgen in 'De Ploeg, het expressionisme en de architectuur' voor het eerst de volle aandacht.



Beno Hofman: 500 jaar Sint Anthony Gasthuis in Groningen

€ 19,50

Het Sint Anthony Gasthuis bestaat in 2017 precies vijfhonderd jaar en behoort daarmee tot de oudste gasthuizen van Groningen. Het gasthuis doet in het verre verleden tevens dienst als 'burgerpesthuis' en het achterste deel is geruime tijd 'dolphuis'. Halverwege de negentiende eeuw weet het gasthuis maar ternauwernood aan de ondergang te ontkomen. In dit rijk geïllustreerde boek komt de volledige geschiedenis van het gasthuis aan bod, zowel de bouwkundige als de menselijke. Ook voor de omgeving van het Sint Anthony Gasthuis en de overige gasthuizen in de stad is in dit boek ruimschoots aandacht.



Bestuurssamenstelling

T. van der Meulen
(voorzitter)
C. J. A. Wessels,
(secretaris)
J. F. de Boer
(penningmeester)
P. J. E. Bootsma
M. L. Hintzbergen
E. M. Meisner
A. R. Rubingh
M. J. A. Vooijs
D.-A. Walsma

Hoe wordt u donateur?

U kunt u als donateur van de Vrienden van de Stad Groningen opgeven bij onderstaand correspondentieadres

Van Royenlaan 19A
9721 EJ Groningen

of via de website:
www.vriendenstadgroningen.nl
e-mail:
info@vriendenstadgroningen.nl

Bank: NL06 INGB 0000 4473 73

Minimum donatie
€ 15,00 per jaar

De Stichting Vrienden van de Stad Groningen

De Stichting Vrienden van de stad Groningen is opgericht in 1984.

We zetten ons in voor de ruimtelijke kwaliteit (belevingswaarde, gebruikswaarde, toekomst-waarde) van de stad Groningen.

We vragen aandacht voor het historisch karakter van de gebouwde en ingerichte omgeving, voor zover dat de belevingswaarde ondersteunt.

Middelen die we inzetten: bijdragen aan meningsvorming over architectuur en openbare ruimte door middel van lezingen, debatten en excursies.

Daarnaast participeren (mogelijk in overleg met andere partijen) in beleidsprocedures (overleg, zienswijzen, eventueel bezwaren bij gemeentelijk ruimtelijk beleid en het beleid van andere overheden).

We richten ons op de binnenstad maar geven daarnaast ook aandacht aan de stad Groningen als geheel en de ruimere context van de stad.

G r o e i n g a

